

ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 372.874(438)

DOI 10.35433/2220-4555.18.2020.ped-1

Віта Павленко,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Житомирського державного університету імені Івана Франка
ORCID 0000-0001-8528-4054
pavlenko-vita@meta.ua

ХУДОЖНЯ ОСВІТА УЧНІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ПОЛЬЩІ

У статті зроблено порівняльний аналіз художньої освіти Польщі та України. Визначено стратегічні завдання розвитку освіти Польщі, а саме: доступне навчання для всіх вікових груп населення; зниження шкільного віку з семи до шести років; формування у дітей самостійності, допитливості, розвиток креативності та інші. Проаналізовано навчальну програму IV-VIII класів для початкових шкіл Польщі щодо тижневого розподілу предметів.

Ключові слова: освіта, художня освіта, мистецтво, розвиток креативності, сучасна польська початкова школа, творчий потенціал.

Wita Pawlenko. Edukacja plastyczna uczniów w szkole podstawowej w Polsce

W artykule przeprowadzono analizę porównawczą edukacji plastycznej w Polsce i na Ukrainie. Zidentyfikowano strategiczne cele rozwoju edukacji w Polsce, a mianowicie: przystępna edukacja dla wszystkich grup wiekowych; obniżenie wieku szkolnego z siedmiu do sześciu lat; kształtowanie samodzielności, ciekawości i kreatywności dzieci oraz inne. Przeanalizowano program nauczania w klasach IV-VIII dla szkół podstawowych w Polsce w zakresie tygodniowego rozkładu przedmiotów.

Słowa kluczowe: edukacja, edukacja plastyczna, sztuka, rozwój kreatywności, nowoczesna polska szkoła podstawowa, potencjał twórczy.

Vita Pavlenko. Art education of students in primary school in Poland

The article establishes that the problem of creativity development by means of artistic activity is relevant for almost all educational systems in the world. A comparative analysis of art education in Poland and Ukraine is made. Cultural and historical heritage, traditions and family upbringing became the basis for the beginning of art education in Polish school practice.

The purpose of primary education in Poland is the mental, aesthetic, physical and other development of children. Primary school is the first part of compulsory education, which lasts eight years and is divided into two stages: from 1st to 3rd grade remains integrated education, and from 4th to 8th – «block». Under the education reform, Polish schools were replaced by: an 8-year primary school, a 4-year secondary school, a 5-year technical secondary school, two-level industrial schools and secondary schools.

The strategic objectives of the development of education in Poland have been identified, namely: accessible education for all age groups; reduction of school age from seven to six years; formation of children's independence, curiosity and development of creativity and others. The curriculum in grades IV-VIII for primary schools in Poland on the weekly distribution of subjects is analyzed.

In accordance with the State Standard of Ukrainian Primary Education, art curricula were systematized, based on the principle of integration of education. The content line «Art» in Ukraine consists of music and fine arts.

The integrity and continuity of the process of art education of students provide various forms of learning. Polish teachers see them as an additional opportunity to deepen and improve the already

acquired knowledge and skills in the framework of artistic creativity and purposeful pedagogical influence on the emotional sphere of children and its cultural and aesthetic enrichment.

The implementation of art education of primary school students is carried out using various forms, methods and tools aimed at improving the efficiency of the educational process.

Keywords: *education, art education, art, development of creativity, modern Polish primary school, creative potential.*

Постановка проблеми. Одним із найбільш пріоритетних завдань, які ставить перед собою сучасна система освіти, є формування самостійної, креативної особистості, яка вміє розв'язувати нестандартні проблеми, володіє навичками самостійного пошуку, здатна діяти рішуче й уміє бачити оригінальне розв'язання ситуацій як у процесі навчання, так і в повсякденному житті. Саме такі характеристики охоплює поняття «креативність».

Проблема розвитку креативності засобами художньої діяльності актуальна практично для всіх освітніх систем у світі. За даними Британського національного фонду досліджень у галузі освіти (NEFR), Європейської комісії (2009), Національної ради з розвитку творчості та культури в освіті (NACCSCE, 1999), роль художньої освіти посідає особливе місце у формуванні компетентностей дітей, що живуть у ХХІ столітті. У США ключовим напрямком стратегії розвитку креативності в освіті є розширення викладання мистецтва й гуманітарних наук на всіх рівнях системи освіти.

Польща прагне створити умови для виявлення та розвитку таланту учнів. У 2009 році була ухвалена резолюція, яка стосувалася розвитку художньої освіти в країнах Європейського Союзу. Відповідно до цієї резолюції художня освіта в закладах освіти повинна бути обов'язковою. Підґрунтям для її започаткування у шкільній практиці Польщі стали культурно-історична спадщина, традиції та сімейне виховання.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблемі художньої освіти учнів початкових класів присвячено багато праць польських авторів, а саме: дослідження В. Лімонт спрямовані на всебічний розвиток дитини; Х. Краузе-Сікорська зазначає позитивний вплив графічного та пластичного мистецтва; К. Красонь присвятила низку робіт, які розкривають ідею музично-театральної освіти та малювання.

Концепції Д. Кабалецького, В. Кузіна та Б. Неменського виявилися значущими для формування основ творчого розвитку дітей на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі, а також сприяли поширенню розуміння ролі мистецтва як відображення життя в художніх образах.

Аналіз наукової педагогічної, психологічної та методичної літератури допоміг виявити такі суперечності:

1) між вимогами сучасної освіти до рівня творчого розвитку особистості школяра в процесі вивчення мистецтва та традиційними поглядами на результативність уроку образотворчого мистецтва в школі, орієнтованого на освоєння певного обсягу інформації, який повинен знати й розуміти сучасний учень;

2) між можливістю розвитку креативності за допомогою педагогіки мистецтва та недостатнім її використанням в освітньому процесі початкової школи.

Метою статті є узагальнення практичного досвіду художньої освіти та порівняння програм викладання художніх дисциплін у сучасній початковій школі Польщі та України.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Метою початкової освіти є розумовий, естетичний, фізичний та ін. розвиток школярів. Початкова школа в Польщі є першою ланкою обов'язкової освіти, яка триває вісім років і ділиться на два етапи: з 1 по 3 клас – це інтегроване навчання, та з 4 по 8 – «блокове».

З 1999 року початкова школа тривала шість років, поділяючись на два етапи: з 1 по 3 клас, з інтегрованою формою навчання та з 4 по 6 клас з т. зв. «блоковим навчанням» (6+3+3 національна модель системи освіти). У школах було запроваджено дві системи – внутрішню та зовнішню оцінювання загальноосвітньої підготовки школярів, тому під час оцінювання

вчитель керувався такими стандартами: корисність, ретельність, реалістичність та етичність [5, с. 63].

У 2016 році було прийнято два закони, які реформують польську систему освіти: «Закон про освіту» («Prawo oświatowe») та Закон «Положення про введення закону про освіту» («Przepisy wprowadzające Ustawę – Prawo oświatowe»). Відповідно до реформи освіти польські школи було замінено: 8-річною початковою школою, 4-річною загальноосвітньою школою, 5-річною технічною середньою школою, двоступеневими промисловими школами та середніми школами (8+4(5) – національна модель системи освіти). Зміни почалися з 2017/2018 навчального року, коли для шкіл було запроваджено нову базову навчальну програму.

Отже, у 2019 році було ліквідовано гімназії, а ліцеї переведено на чотирирічне навчання. У країні почали функціонувати п'ятирічні технікуми, а також два ступені професійних училищ. Освітні реформи в Польщі триватимуть до 2024 року.

Відповідно до основної навчальної програми у 8-річній початковій школі, як і раніше, у 1–3 класах відбувається інтегроване навчання. З першого класу учні починають вивчати іноземну мову. Навчальний план передбачає на цьому етапі 20 уроків на тиждень для кожного класу. Розподіл годин у кожному класі на окремі обов'язкові навчальні предмети (польська мова, сучасна іноземна мова, музична освіта, мистецька освіта, соціальна освіта, природнича освіта, математична освіта, ІТ-освіта та технічна освіта) здійснює вчитель, який проводить ці заняття. Водночас вивченню іноземної мови слід приділяти дві години на тиждень у кожному класі, а урокам фізичної культури – три години на тиждень.

У четвертому класі розпочинається викладання предметів, а саме: польська, сучасна іноземна мова, математика, інформатика, історія, природознавство, музика, мистецтво, технології та фізичне виховання. Учні продовжують вивчати майже всі ці предмети до кінця початкової школи. З п'ятого класу природознавство замінюють географія та біологія. У 7 класі школярі вивчають другу іноземну мову, хімію та фізику, а у 8 класі – суспільствознавство та безпеку життєдіяльності. Учні мають технічні заняття до 6 класу включно, а музику та мистецтво – до 7 класу включно.

Отже, згідно з навчальною програмою для початкових шкіл, у IV–VIII класах школярі мають щотижневий розподіл предметів, а саме:

- польська мова – у 4–8 класах (п'ять уроків на тиждень);
- математика – у 4–8 класах (чотири уроки на тиждень);
- перша іноземна мова – у 4–8 класах (три уроки на тиждень);
- друга іноземна мова – у 4–8 класах (два уроки на тиждень);
- історія – у 4 класі (один урок на тиждень), у 5–8 класах (два уроки на тиждень);
- природознавство – у 4-му класі (два уроки на тиждень);
- географія – у 5–6, 8 класах (один урок на тиждень) у 7 класі (два уроки на тиждень);
- біологія – у 5–7 класах (один урок на тиждень) та у 8 класі (два уроки на тиждень);
- хімія та фізика – у 7 та 8 класах (два уроки на тиждень);
- інформатика – у 4–8 класах (один урок на тиждень);
- фізична культура – у 4–8 класах (чотири уроки на тиждень);
- уроки з мистецтва та музики – у 4–7 класах (один урок на тиждень);
- техніка – у 4–6 класах (один урок на тиждень);
- соціальні дослідження – у 8 класі (два уроки на тиждень);
- виховання безпеки – у 8 класі (один урок на тиждень).

Тому до стратегічних завдань розвитку освіти Польщі можемо віднести:

- доступне навчання для всіх вікових груп населення;
- охоплення до 2020 року щонайменше 75 % молоді середнього шкільного віку навчанням;
- адаптація шкільної мережі до потреб та вимог ринків праці регіонів;
- зниження шкільного віку з семи до шести років;

– формування у дитині самостійності, допитливості та креативності [3].

Відповідно до концепції «Нова українська школа» (2016 р.) та нового Закону «Про освіту» (2017 р.) визначено тривалість початкової освіти в Україні – чотири роки. Початкова освіта поділяється на два етапи: адаптаційно-ігрове навчання з 1 по 2 клас та основне з 3 по 4 клас.

Згідно з Державним стандартом початкової освіти систематизовано навчальні програми з мистецтва, в основу яких покладено принцип інтеграції навчання. Змістова лінія «Мистецтво» в Україні складається з музичного та образотворчого мистецтва [7].

Молодший шкільний вік є сензитивним, оскільки в цьому віці закладається фундамент моральної поведінки й починає формуватися громадська спрямованість особистості. Молодший шкільний вік характеризується як сприятливий період для прояву креативності в процесі сприйняття художніх образів та ґрунтується на наступних особливостях даного вікового етапу:

- потреба в русі й зміні видів діяльності обумовлена активним ростом організму дитини;
- навчальна діяльність впливає на перехід дитини від наочно-образного до словесно-логічного мислення, а також на формування мотивації до діяльності (відношення дитини до оцінок й слів похвали або осуду дорослих);
- розширення словникового запасу й потреба у спілкуванні;
- необхідність зачувати навчальний матеріал веде за собою розвиток довільності й свідомості запам'ятовування;
- розвиток самосвідомості, для якого молодший шкільний вік є сензитивним періодом, виражається у формуванні довільності психічних пізнавальних процесів, а також у засвоєнні норм й правил життя [6, с. 57].

Польський досвід, а саме, практика застосування інтегрованого навчання в початкових школах є важливим для нас і може бути врахований у контексті моделювання та здійснення інтегрованого навчання на уроках образотворчого мистецтва у початкових школах України.

У початковій школі країн Євросоюзу художня освіта є обов'язковим компонентом навчальної програми (див. таблицю 1).

Таблиця 1.

Аналіз освітніх завдань мистецьких дисциплін у початковій школі Євросоюзу

Назва країн Євросоюзу	Цілі початкової освіти	Зміст мистецької освіти
Франція	Тренування й розвиток інтелекту, чутливості, фізичних здібностей та художніх смаків.	«Музичне виховання» та «Пластичне мистецтво». З 1990-х рр. зміст мистецького циклу розширений шляхом включення архітектури, театру, танцю та циркового мистецтва. З 2005 року реалізується проект «План нового старту мистецько-культурної освіти». З 2008 року додається історія мистецтв.
Іспанія	Розвиток чутливості до мистецтва в рамках підготовки до дорослого життя.	Мистецька освіта охоплює два напрями: образотворче мистецтво та музику.
Німеччина	Розвиток творчих здібностей дітей і здатності до самостійного навчання, критичного мислення та навчання на власному досвіді.	Театр, музика, образотворче мистецтво й ремесла об'єднані в межах однієї освітньої галузі. Реалізуються проекти: «Діти до Олімпу» (2003-2005); «Навчання на основі практики» (2005); «Культура творить школу» (2006).
Нідерланди	Практична діяльність	Малювання, ремесла, музика, гра й рух, до яких

	та розвиток критичного мислення	входять елементи руху/танцю й драми.
Італія	Формування основ культурної грамотності учнів.	Дисципліна «Мистецтво та образ».
Швеція	Передавання культурної спадщини від покоління до покоління.	Музика, образотворче мистецтво. Існує вебсайт під назвою «Культурне вікно» (The Cultural Window).
Угорщина	Всебічний розвиток особистості учня.	Танець й драма, співи й музика, образотворче мистецтво, кіно й медіа дослідження.
Норвегії	Ознайомлення учнів початкової школи з усіма видами мистецтв.	Музика, образотворче мистецтво. Діє проєкт «Культурний рюкзак».

Проаналізувавши програми, можемо стверджувати, що в межах мистецької освіти домінують такі дисципліни як образотворче мистецтво та музика. Спостерігається інтегрування компонентів змісту мистецької освіти в зміст інших дисциплін, наприклад літератури, мови, історії, фізичного виховання тощо. Збагачується зміст шкільної мистецької освіти, відбувається включення вивчення засобів масової інформації (зокрема кіно, фотографії та цифрового мистецтва) та заохочення учнів й учителів до використання ІКТ у творчому процесі.

У результаті сучасних демографічних змін аспект «міжкультурності» стає одним з основних принципів навчання мистецьких дисциплін. Під час складання програм звертається увага на врахування місцевих культурних особливостей. У Польщі елементи мистецької освіти входять до складу таких «освітніх стежин» як медіаосвіта, культурна спадщина регіону, польська культура в контексті цивілізації Середземномор'я тощо. Мистецтва та музика можуть також вивчатись як один інтегрований предмет «Мистецтво». Частиною змісту обов'язкових програм з польської мови та літератури та історії можуть бути кіно та театральне мистецтво.

У 2008 році міністри культури та освіти Польщі підписали угоду про співпрацю, згідно з якою арткласи та уроки музики повернулися до школи. Відповідно до нової освітньої програми, упровадженої з 1 вересня 2009 року, мистецька освіта містить такі теми: музика, мистецтво, історія музики, історія мистецтва, антична культура, знання про культуру.

Міністерством освіти було визначено мінімальну кількість годин за 3 роки навчання в галузі художньої освіти: 30 годин музики, до 30 годин мистецтва, 60 годин арткласів та 60 годин технічних курсів [8, с. 127].

Мистецька освіта в загальноосвітній школі Польщі підпорядкована Міністерству освіти, що разом з Міністерством культури створює спільні програми з мистецької освіти дітей та молоді. Прикладом може бути програма «Стежини», мета якої – допомогти дітям навчитися спілкуватися міжнародною мовою мистецтв, долаючи національні й мовні обмеження. Програма фокусується на сучасному мистецтві, на візуальних мистецтвах, театрі, відео, літературі тощо. Учасниками програми є низка шкіл. Наприклад, чотири школи в Познані співпрацюють із німецькою фундацією Jugendwerk, а Національний центр мистецтв для дітей та молоді в Познані – з Kulturamt в Ганновері [1, с. 102].

Цілісність та неперервність процесу художньої освіти молодших школярів забезпечують різні форми навчання. Польські педагоги розглядають їх як додаткову можливість поглиблення та вдосконалення вже набутих знань і умінь у межах художньої творчості та цілеспрямованого педагогічного впливу на емоційну сферу молодших школярів та їх культурне й естетичне збагачення. А реалізація художньої освіти школярів молодших

школярів здійснюється за допомогою різноманітних форм, методів та засобів, спрямованих на підвищення ефективності освітнього процесу. Наприклад, опис уявної картини або виконання малюнку при слуханні музичного твору допомагає учням розповісти про зміст. Процес малювання з використанням кольорових плям, ліній або точок для вираження почуттів сприяє розвитку креативності, оскільки під час такого виду діяльності активізується робота правої півкулі, яка відповідає за інтуїцію.

М. Вальдес Одріосола вважає, що використання інтуїтивного малювання для розвитку креативності за допомогою інтуїтивного малювання на уроках музики дозволяє вирішити такі завдання:

- збагатити досвід художньої творчості;
- удосконалити образне бачення предметів;
- опанувати елементами техніки й доступними способами творчої діяльності [4]. Отже, інтуїтивне малювання задіює слухові, зорові відчуття та інтуїцію.

Вибір засобів навчання (художнє оформлення класної кімнати, школи, класних музеїв, колективне спілкування із творами мистецтва різних видів й жанрів, хорівий спів, екскурсії на природу, самостійна художньо-творча діяльність дітей та ін.) значною мірою залежить від мети уроку, певного етапу навчальної роботи, а також від форм й методів її здійснення.

Уроки можуть проводитися щотижнево або у форматі художнього проєкту, наприклад проєкт «Шкільна фільмотека» (School Film Library), проєкт з музичної освіти «Шкільна фонотека» (School Sound Library) здійснюється у форматі веб-порталу, метою діяльності якого є підвищення рівня музичної освіти в Польщі. Ідея інтернет-платформи була використана для створення вільного доступу до культурних ресурсів для учнів у містах та селах. Сучасними стратегіями модернізації загальної освіти в Україні є опанування учнями системи компетентностей, які знадобляться їм у житті. Однією з головних складових серед загальноосвітніх та загальнокультурних компетентностей виступають саме художньо-естетичні, які мають на меті формування внутрішнього досвіду дитини з наповненим внутрішнім сенсом та особистості, яка буде жити за принципом творчої активності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відповідно до Державного стандарту початкової освіти відбулося виокремлення мистецької освітньої галузі та окреслення таких напрямків діяльності школярів, як:

- розвиток художньо-образного та асоціативного мислення в процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне мистецтво та ін.;
- ознайомлення з мистецтвом, інтерпретація художніх образів, досвід емоційних переживань, ціннісне ставлення до мистецтва;
- пізнання свого внутрішнього світу через художньо-творчу діяльність та мистецтво.

За нормативними документами на уроках образотворчого мистецтва в Україні обов'язковими видами діяльності учнів мають бути: художньо-практична діяльність (творча); сприймання та аналіз та інтерпретація творів мистецтва (сприймання-пізнання); розуміння себе через таку художньо-творчу діяльність, як мистецтво (самопізнання).

Список використаних джерел та літератури

1. Wimmer M. Promotion Cultural Education in Europe. *A Contribution to Participation, Innovation and Quality. Pre-Conference Reader for the European Conference*. Graz (Austria), 8–10 June 2006. Режим доступу: <http://portal.unesco.org/culture/fr/filedownload.php> (дата звернення: 10.09.2020).
2. Волинець Л. Тенденції розвитку загальної мистецької освіти в країнах Європейського Союзу. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2009. № 2. С. 36–47.
3. Добрянський І. Стратегічні напрямки і завдання розвитку освіти у Польщі до 2020 року. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Сер.: Педагогічні науки. 2012. Вип.103. С.3–8. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_103_3 (дата звернення: 10.09.2020).
4. Одріосола Вальдес М. С. Интуитивное рисование: развитие творческих способностей средствами арттерапии. М.: Институт гуманитарных исследований, 2009. 80 с.

5. Павленко В. В. Становлення та розвиток системи освіти в Польщі. *Українська полоністика*. 2015. № 12. С. 54–70.
6. Павленко В. В. Розвиток креативності молодших школярів: [монографія] / за ред. проф. О.С.Антонової. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2017. 158 с.
7. Шмельова Т. В. Образотворче мистецтво в початкових класах як складова навчальної дисципліни «Мистецтво» в Новій українській школі: монографія. *Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи : монографія* / за заг. редакцією В. Є. Литн'ова, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2019. С.314–327.
8. Ярмак І. Мистецька освіта у початковій школі Євросоюзу: тенденції. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2014. № 6(20). С.122–1331.

References (translated & transliterated)

1. Wimmer, M. (2006) Promotion Cultural Education in Europe. A Contribution to Participation, Innovation and Quality. Pre-Conference Reader for the European Conference. Graz (Austria), 8–10 June 2006. Retrieved from <http://portal.unesco.org/culture/fr/filedownload.php> [in English].
2. Volinec', L. (2009). Tendencii rozvitku zagal'noi mistec'koï osviti v kraïnah Evropejs'kogo Soyuzu [Trends in the development of general art education in the countries of the European Union]. *Porivnyal'no-pedagogichni studii*. № 2. Pp.36–47 [in Ukrainian].
3. Dobryans'kij, I. (2012). *Strategichni napryamki i zavdannya rozvitku osviti u Pol'shchi do 2020 roku* [Strategic directions and tasks of education development in Poland until 2020]. *Naukovi zapiski [Kirovograds'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Volodimira Vinnichenka]*. Ser. : Pedagogichni nauki. Vip.103. Pp.3–8. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2012_103_3 [in Ukrainian].
4. Odriosa Val'des, M.S. (2009). Intuitivnoe risovanie: razvitie tvorcheskih sposobnostej sredstvami artterapii [Intuitive drawing: developing creativity through art therapy]. M.: Institut gumanitarnyh issledovanij, 80 p. [in Russian].
5. Pavlenko, V. V. (2015). Stanovlennya ta rozvitok sistemi osviti v Pol'shchi [Formation and development of the education system in Poland]. *Ukrains'ka polonistika*. № 12. S. 54–70 [in Ukrainian].
6. Pavlenko, V. V. (2017). Rozvitok kreativnosti molodshih shkolyariv [Development of creativity of junior school students]: [monografiya] / za red. prof. O.E.Antonovoi. Zhytomir: Vid-vo ZHDU im. I.Franka, 158 p. [in Ukrainian].
7. Shmel'ova, T. V. (2019) *Obrazotvorche mistectvo v pochatkovih klasah yak skladova navchal'noi disciplini «Mistectvo» v Novij ukrains'kij shkoli* [Fine arts in primary school as a component of the discipline «Art» in the New Ukrainian School]: monografiya. *Sistema pidgotovki majbutnih fahivciv u konteksti stanovlennya Novoï ukrains'koï shkoly* : monografiya / za zag. redakciyu V. Є. Litn'ova, N. Є. Kolesnik, T. V. Zavyazun. Zhytomir : Vid. O. O. Єvenok, Pp. 314–327 [in Ukrainian].
8. Yarmak I., (2014) *Mistec'ka osvita u pochatkovij shkoli Evrosoyuzu: tendencii* [Art education in the primary school of the European Union: trends]. *Porivnyal'no-pedagogichni studii*. № 6(20). Pp.122–1331 [in Ukrainian].

Статтю отримано 15.10.2020 р.
Прийнято до друку 18.11.2020 р.